

ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБІГУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

У статті доведено, що зміст адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні характеризується адміністративними засадами (принципами та концепціями) та інструментарієм реалізації адміністративно-правових відносин у цій сфері (формами адміністративної діяльності, методами адміністративної діяльності, адміністративними процедурами та адміністративним режимом), які знаходяться у нерозривному взаємозв'язку між собою задля забезпечення прав, свобод та законних інтересів у цій сфері.

Ключові слова: адміністративно-правове забезпечення, адміністративно-правове регулювання, застосування зброї, зброя, обіг зброї.

В статье доказано, что содержание административно-правового обеспечения обращения и применения оружия в Украине прежде всего характеризуется административными устоями (принципами и концепциями) и инструментарием реализации административно-правовых отношений в этой сфере (формами административной деятельности, методами административной деятельности, административными процедурами и административным режимом), которые находятся в неразрывной взаимосвязи между собой для максимального урегулирования этих общественных отношений.

Ключевые слова: административно-правовое обеспечение, административно-правовое регулирование, оборот оружия, оружие, применение оружия.

The article proved that the content of the administrative and legal regulation of circulation and use of weapons in Ukraine is characterized by administrative principles (principles and concepts) and means of administrative legal relations in this sphere (forms of administrative activities, methods of administrative activities, administrative procedures and administrative regime).

Key words: administrative and legal support, the turnover of weapons, the use of weapons, weapons.

Вступ. Питання забезпечення безпеки громадян та їх права на самозахист з давніх часів знаходиться на передньому плані проблем правознавства. У межах переходу України під юрисдикцію ЄС є надзвичайно актуальним питання адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні і, крім того, існує нагальна необхідність його покращення у цій сфері з боку держави. Така необхідність обумовлюється тим, що безпека країни у цілому і кожного окремого громадянина як такого, залежить саме від чіткості та прозорості діяльності публічної адміністрації у сфері охорони та захисту громадян від протиправних посягань. Проблема незаконного обігу зброї та безпідставне її застосування сама по собі вирішитися не може, а тому основне завдання влади – забезпечити максимальний контроль за дотриманням владних приписів у цій сфері та забезпечити належне правове регулювання. Зазначені вище питання регулюються нормами багатьох галузей права, серед яких провідне місце належить адміністративному праву, оскільки правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні здійснюється, насамперед, на основі норм адміністративного права.

Постановка завдання. Метою статті є на основі теорії адміністративного права, аналізу відповідних нормативно-правових актів, праць вчених та інших джерел з'ясувати зміст адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні та провести аналіз чинного законодавства у цій сфері.

Дослідженням проблематики нормативно-правового забезпечення обігу та застосування зброї прямо чи побічно присвячені праці багатьох науковців: В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки, В.В. Зуя, Р.А. Калюжного, В.І. Олефіра, Е.Ф. Шамсумової та ін. Крім того, вагоме значення мають праці авторів, які розглядали правові засади регулювання зброї як в Україні, так і за її межами: П.Д. Біленчука, А.Д. Благова, О.М. Бокія, В.А. Гуменюка, А.А. Долгополова, Д.А. Корецького, А.В. Корнієць, А.В. Кофанова, І.А. Кузнєцової, О.М. Піджаренко, О.Ф. Суляви, М.П. Федорова, О.С. Фролова, Е.Д. Шелковникової та ін. Проте, аналізованої нами проблематики вони торкались лише опосередковано, досліджуючи інші більш загальні, спеціальні та суміжні чинники. Тим самим, зміст адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в адміністративному аспекті є таким, що досліджений поверхнево, безсистемно та потребує подальших наукових розробок.

Результати дослідження. Як зазначає О. Бокій, проблеми правового регулювання обігу зброї віддзеркалюють потреби сучасного суспільства, потребують наукового осмислення і глибокого вивчення їх теоретичних та організаційно-правових основ [1].

В юридичній літературі динаміка адміністративного права розкривається через різні категорії – «державне управління», «адміністративно-правові відносини», «адміністративно-правове регулювання», «адміністрування». Найбільш часто вчені-адміністративісти використовують другу категорію. Слід зазначити, що юридична енциклопедія за редакцією Ю. Шемшученка дає визначення правового регулювання (від лат. *regulare* – «спрямування, впорядкування») як одного з основних засобів владного впливу на суспільні відносини з метою впорядкування їх в інтересах людини, суспільства і держави [2, с. 41]. Регулюючий вплив права на суспільні відносини полягає у тому, що воно у своїх нормах конструює модель обов'язкової або дозволеної поведінки різних суб'єктів цих відносин. Це знаходить свій вираз у наданні одним суб'єктам суспільних відносин певних прав і у накладанні на інших певних обов'язків, пов'язуючи їх тим самим взаємними правами та обов'язками [3, с. 511].

У свою чергу провідні адміністративісти, такі як професори В. Галуцько, О. Мельник, М. Кельман, О. Мурашин, визначають адміністративно-правове регулювання як: цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод та публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [4, с. 256]; здійснюваний всією системою юридичних засобів державно-владний вплив на суспільні відносини з метою їх впорядкування, закріплення, охорони та розвитку [5]; форма владного юридичного впливу на суспільні відносини, що здійснюється державою за допомогою всіх правових засобів з метою їх упорядкування, закріплення і забезпечення [3, с. 511].

Отже, правове регулювання таких питань як обіг і застосування зброї безперечно повинно здійснюватися через встановлення спеціальних правил, чітких заходів, тобто сукупністю певних юридичних конструкцій, безпосередня мета яких – врегулювання суспільних відносин в цій сфері.

Проте, в останній час усе більше вчених-адміністративістів розкриває динаміку адміністративного права через категорію «адміністративно-правового забезпечення», яка у теорії адміністративного права залишається розкритою поверхнево та потребує уточнення для потреб нашого дослідження.

Для цього потрібно з'ясувати сутність поняття «забезпечення». Академічний тлумачний словник української мови трактує термін «забезпечення» через дію від слова «забезпечити» і означає: постачаючи щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах; надавати кому-небудь достатні матеріальні засоби до існування; створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось. захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки [6]. У той час, як правове забезпечення – сукупність правових норм, що регламентують правові взаємини та юридичний статус [7].

Таким чином, адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні полягає у виявленні та створенні адміністративних засад та інструментарію реалізації адміністративно-правових відносин у цій сфері, а також охороні та гарантуванні прав, свобод та законних інтересів суб'єктів цих відносин на основі правових норм. При цьому, на нашу думку, засади – це принципи і концепції, під якими слід розуміти основні вихідні, керівні засади, на яких базується діяльність суб'єктів публічного адміністрування у сфері обігу та застосування зброї, а також систему єдиних поглядів. А інструментарій містить у собі: форми адміністративної діяльності, методи адміністративної діяльності, адміністративні процедури та адміністративні режими.

У відповідності до чинного законодавства, публічна адміністрація у сфері обігу та застосування зброї в Україні надає дозволи, здійснює ліцензування, контроль та нагляд, встановлює заборони та уповноважує на певні дії, а також застосовує примус. А тому, типом правового забезпечення у цій сфері є так званий тип спеціального дозволу, який передбачає можливість здійснювати тільки ті дії, які прямо дозволені законом.

Як зазначає В. Завгородня, останнім часом у науці простежується тенденція визначати правовий режим як особливу форму правового регулювання, котра охоплює систему правових засобів, що використовуються залежно від установлених юридичних цілей і суспільних факторів або ж форму функціонування правовідносин [8, с. 7]. Проте, на нашу думку, його можна розглядати і як особливу форму правового забезпечення.

На думку О. Бокія, адміністративно-правовий режим обігу зброї являє собою цілісну, особливу систему регулювання всіх видів правовідносин, що виникають у сфері обігу зброї, яка заснована на методах, притаманних відповідній галузі права і має за мету захист, забезпечення державних та суспільних інтересів, які охороняються законом України [1]. С. Кузниченко зазначає, що адміністративно-правове регулювання обігу зброї є частиною державного регулювання, яке становить процес послідовного використання адміністративно-правових засобів для досягнення суспільної мети регулювання та правомірної поведінки учасників суспільних відносин з приводу обігу зброї. Належне регулювання обігу зазначених предметів дозволяє досягнути правильної поведінки суб'єктів, у повному обсязі реалізовувати їх права та виконувати обов'язки у межах, встановлених адміністративно-правовим режимом. Він має спрямовуватися на забезпечення захисту життя та здоров'я громадян, охорону прав і свобод, гарантованих Конституцією України, забезпечення громадської безпеки, охорону природи та природних ресурсів, зміцнення міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю і незаконним розповсюдженням зброї [9].

Отже, адміністративно-правовий режим обігу та застосування зброї це система способів та засобів регулювання всіх видів правовідносин, що виникають у сфері обігу та застосування зброї, основна мета якого, охорона та гарантування прав, свобод та законних інтересів суб'єктів цих відносин.

Оскільки адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні базується на правових нормах, владних приписах держави, то слід зазначити, що обіг зброї на території України потребує законодавчого удосконалення. Зокрема, існує проект закону «Про зброю», розроблений народними депутатами України – членами Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності В. Мойсиком, О. Бандуркою, М. Маркуш, В. Нечипорук, С. Сінченком та іншими, для регулювання правовідносин, що виникають при обігу в Україні вогнепальної, пневматичної, холодної зброї та бойових припасів, і спрямований на захист життя та здоров'я громадян, власності, охорону громадського порядку та громадської безпеки, природи та природних ресурсів, зміцнення міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю та незаконним розповсюдженням зброї [10].

При цьому, зазначено, що обіг зброї – це виробництво, ремонт, реалізація, придбання, користування, носіння, застосування, зберігання, облік, вилучення, знищення, колекціонування, експонування, нагородження, передача, спадкування, дарування, перевезення, експорт, імпорт, ввезення, транзитне перевезення та вивезення з території України зброї та її основних частин [10].

В. Мойсиком також розроблений Проект закону «Про обіг зброї невійськового призначення», який повинен урегулювати питання набуття права власності на зброю невійськового призначення, особливості її зберігання, користування нею, спадкування та відчуження. Він спрямований на посилення захисту життя та здоров'я, прав та свобод громадян, власності усіх форм, охорони громадського порядку та навколишнього природного середовища, створення умов для військово-патріотичного виховання молоді, розвитку вітчизняного збройового виробництва, стрілецького спорту, а також зміцнення міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю та незаконним розповсюдженням зброї [11].

Вчені та політики А. Ілленко, В. Амельченко, А. Артеменко, І. Бордюг, Ю. Бублик, М. Величкович, С. Висоцький, А. Вітко та інші пропонують прийняти законопроект «Про цивільну зброю і боеприпаси», який на основі положень Конституції України, якими встановлено право кожної людини на життя та його захист від протиправних посягань, право на недоторканність та безпеку людини, її життя, здоров'я, честь та гідність, рівність конституційних прав і свобод громадян, непорушність права приватної власності, захист суверенітету та територіальної цілісності держави, як справи всього українського народу повинен регулювати правовідносини, що

виникають при обігу в Україні зброї та бойових припасів, і спрямований на захист життя та здоров'я громадян, власності, охорону громадського порядку та громадської безпеки, природи та природних ресурсів, зміцнення міжнародної співпраці у боротьбі зі злочинністю та незаконним розповсюдженням зброї [12].

На нашу думку, законопроекти потребують доопрацювання. Зокрема, їх першоджерелом має стати Директива Ради Європейського Союзу від 18 червня 1991 року «Про контроль над придбанням і зберіганням зброї».

Слід погодитися з думкою С. Кузніченка, про те, що для належної реалізації адміністративно-правового режиму обігу зброї державі необхідно: створити нормативну базу його існування; створити систему компетентних органів виконавчої влади; визначити права й обов'язки кожного суб'єкта правовідносин; встановити чіткі й обов'язкові для виконання режимні правила; забезпечити їх виконання засобами адміністративного примусу; забезпечити функціонування матеріально-технічної та організаційної підсистем режиму [9].

При цьому приклад для наслідування потрібно брати знову ж таки, саме із країн ЄС. Ю. Белінський, зазначає, що законодавство країн – членів Європейського Союзу, яке регулює обіг зброї, має чітку тенденцію до свого ускладнення, спрямованого на мінімізацію кількості осіб, які можуть мати у власності вогнепальну зброю. Альтернативою вогнепальній зброї як засобу самозахисту може стати зброя несмертельної дії, характеристик якої цілком достатньо для того, щоб захиститись від злочинних посягань. З огляду на це він не підтримує розгорнуту в Україні дискусію щодо можливості «вільного доступу» громадян до вогнепальної зброї [13].

Не менш важливим питанням поряд з обігом зброї є її застосування, адже, у відповідності до закону «Про Національну поліцію» застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу [14] з боку держави в особі уповноважених на те суб'єктів публічної адміністрації.

Загальною правовою основою застосування зброї в Україні посадовими особами, яким відповідно до чинного законодавства дозволено володіти вогнепальною зброєю, є розроблене ще в 1992 році Положення «Про порядок застосування вогнепальної зброї», де визначається що порядок застосування вогнепальної зброї військовослужбовцями Мініборони, Національної гвардії, Держкомкордону, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, підрозділів охорони Держспецтрансслужби, Управління державної охорони, МВС та особами рядового і начальницького складу Держспецзв'язку визначається відповідними актами законодавства України [15, с. 58, 16].

Спеціальними правовими нормами є інші нормативно-правові акти, зокрема, Закон України «Про Національну поліцію», військові статuti Збройних Сил України (Статут внутрішньої служби Збройних Сил України; Дисциплінарний статут Збройних Сил України; Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України; Стрийовий статут Збройних Сил України) [14, 17-20].

Крім того, існує, наприклад, Порядок застосування (використання) зброї та бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами та підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань боротьби з піратством, яким визначається процедура застосування (використання) зброї та бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами та підрозділами Збройних Сил у разі виконання ними завдань боротьби з піратством, у тому числі для самооборони у ході виконання таких завдань [21].

У свою чергу, законопроект «Про обіг зброї невійськового призначення» передбачає можливість громадянам мати та застосовувати зброю з метою самооборони, колекціонування, полювання та для проведення тренувань та спортивних змагань [11].

У проекті закону «Про зброю» зазначено, що застосування зброї – це здійснення умисного прицільного пострілу або інший спосіб використання бойових властивостей зброї з метою ураження живої чи іншої цілі, подачі сигналу тощо [10].

Потенційно, щоб мати можливість застосувати зброю, потрібно отримати на неї дозвіл. Законопроект передбачає, що право на придбання зброї на території України мають: державні органи; підприємства, установи та організації, незалежно від форми власності, для озброєння особового складу охорони, своїх працівників і посадових осіб, яким згідно з законодавством та видом діяльності дозволено користуватися зброєю; суб'єкти, які згідно з чинним законодавством займаються виробництвом, ремонтом, реалізацією зброї та бойових припасів, утриманням стрілецьких тирів, стрільбищ, мисливських стендів, та інші суб'єкти, яким таке право надане чинним законодавством; спортивні та мисливські організації; (юридичні та фізичні особи), музейні заклади державної та комунальної форм власності, що експонують колекції зброї, установи культури, які використовують зброю під час теле-, кінозйомок чи проведення циркових вистав за участю хижих звірів; громадяни України; іноземні громадяни та іноземні юридичні особи [10].

Тобто, на разі нормативно-правове забезпечення обігу та застосування зброї здійснюється на основі низки нормативно-правових актів, в основному підзаконних, а тому, існує потреба вдосконалення законодавства у цій сфері задля повноти правого регулювання суспільних відносин, що в ній виникають.

Висновки. Все вище викладене дає можливість сформулювати наступні висновки:

– адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні полягає у виявленні та створенні адміністративних засад та інструментарію реалізації адміністративно-правових відносин у цій сфері, а також охороні та гарантуванні прав, свобод та законних інтересів суб'єктів цих відносин на основі правових норм.

– тип правового забезпечення у цій сфері є так званий тип спеціального дозволу, який передбачає можливість здійснювати тільки ті дії, які прямо дозволені законом;

– адміністративно-правовий режим обігу та застосування зброї – це система способів та засобів регулювання всіх видів правовідносин, що виникають у сфері обігу та застосування зброї, основна мета якого охорона та гарантування прав, свобод та законних інтересів суб'єктів цих відносин;

– нормативно-правове регулювання обігу та застосування зброї здійснюється на основі низки нормативно-правових актів, в основному підзаконних, а тому існує потреба вдосконалення законодавства у цій сфері задля повноти правого регулювання суспільних відносин що у ній виникають;

– існує об'єктивна необхідність врегулювати ці відносини на законодавчому рівні, а першоджерелом має бути Директива Ради Європейського Союзу від 18 червня 1991 року «Про контроль над придбанням і зберіганням зброї». Необхідно створити правову базу та такі механізми, які не лише чітко регулюватимуть це питання, а й передбачатимуть сувору відповідальність за недотримання цих норм, при цьому орієнтуватися потрібно саме на законодавство країн – членів Європейського Союзу.

Отже, зміст адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні характеризується адміністративними засадами (принципами та концепціями) та інструментарієм реалізації адміністративно-правових відносин у цій сфері (форми адміністративної діяльності, методи адміністративної діяльності, адміністративні процедури та адміністративні режими), які знаходяться у нерозривному взаємозв'язку між собою задля максимального врегулювання цих суспільних відносин.

Список використаних джерел:

1. Бокій О.М. Проблеми вдосконалення правового регулювання обігу зброї в Україні / О.М. Бокій // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 100-106.
2. Юридична енциклопедія : в 6 т. / ред. Ю.С. Шемшученко. – К. : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1998. – Т.5 : П-С. – С. 672.
3. Загальна теорія держави та права : [підручник] / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2005. – 609 с.
4. Адміністративне право України : [підручник] / за ред. В.В. Галунька. – К. : ХМД, 2015. – Т. 1 : Загальне адміністративне право. Академічний курс. – 393 с.
5. Мельник О.М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності : дис. ... канд. юрид. наук : спец. – 12.00.01 / О.М. Мельник. – К., 2004. – 208 с.
6. Академічний тлумачний словник // Webmezha. – 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/zabezpechytu>.
7. Тлумачний словник української мови // E-slovník. – 2010-2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eslovník.com>.
8. Завгородня В.М. Категорія «Адміністративно-правовий режим» у понятійному апараті адміністративного права / В.М. Завгородня // Правовий вісник Української академії банківської справи – 2010. – № 6. – С. 31-35.
9. Кузніченко С.О. Теоретичні проблеми визначення мети та об'єкта адміністративно-правового режиму обігу зброї в Україні / С.О. Кузніченко // Право і суспільство. – 2010. – № 6. – С. 122-127.
10. Про зброю : проект Закону України № 3069 від 22 серпня 2008 р. // Верховна Рада України. – 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
11. Про обіг зброї невійськового призначення : проект Закону України // Верховна Рада України. – 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=30944.

12. Про цивільну зброю і боєприпаси : проект Закону України // Верховна рада України. – 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zbroya.info/uk/blog/4747_proekt-zakonu-pro-tsivilnu-zbroiu-i-boieripasi/.

13. Белінський Ю.Є. Правове регулювання обігу зброї у країнах Європейського Союзу: деякі нотатки до наукової дискусії / Ю.Є. Белінський // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 360-368.

14. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 // Відомості Верховної Ради України. – 2015 р. – № 40-41.

15. Вогнева підготовка : [навч. посіб.] / Розроб.: А.О. Савченко, В.І. Бабенко, І.А. Гордієнко ; Харк. нац. ун-т внутр. справ, каф. вогневої підготовки. – 2-ге вид., без змін. – Х. : ХНУВС, 2009. – 64 с.

16. Про затвердження Положення про порядок застосування вогнепальної зброї : Постанова КМУ від 12.10.1992 р. № 575 // Верховна Рада України – 1993. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/575-92-p>.

17. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 № 548-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999 р. – № 22. – С. 5.

18. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 № 551-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999 р. – № 22. – С. 1.

19. Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 № 550-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999 р. – № 22.

20. Про Стройовий статут Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 № 549-XIV // Відомості Верховної Ради України// 1999 р. – № 22. – С. 29.

21. Про порядок застосування (використання) зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань боротьби з піратством : Постанова, КМУ від 11.07.2013 № 487 // Офіційний вісник України. 2013 р. – № 53. – С. 38.